

OP RONDREIS BIJ DE PBH'S EEN LANGE DAG VOL OVERVALLEN

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2021 albertmetselaar@home.nl

Aaldert Gruppen was Plaatselijk Bureauhouder van de Rijksdienst voor de Voedselvoorziening. Hij woonde en had zijn bureau aan het Zuideropgaande, voorop de Langewijk, toen en nu bekend als Zuideropgaande 99. Uit hoofde van zijn functie was hij een belangrijke spil in de organisaties van de voedselvoorziening en de verplichte tewerkstellingen in Duitsland. Burgemeester Tjalma had alle informatie over de werkende bevolking al doorgegeven aan de Duitsers. Een aanslag op het bijkantoor van het Gewestelijk Arbeidsbureau in Hoogeveen, om de administratie daar te vernietigen, was mislukt. Een volgende schakel in de keten rondom de tewerkstellingen was de PBH, de Plaatselijk Bureau Houder.

Het gros van de bevolking werkte in de landbouw en veeteelt. Als ze daar onmisbaar waren voor de bedrijfsvoering, konden ze via een PBH een Ausweis (bewijs van vrijstelling) krijgen, zodat ze vrijgesteld werden. Vanzelfsprekend kreeg maar een deel van de mannen die Ausweis. Velen konden die onmisbaarheid niet hard maken. Alles was op de bon, ook het veevoer. Via Aaldert Gruppen regelde men de hoeveelheid veevoer die de bedrijfjes toebedeeld werd. Om greep te hebben op de voedselketen, werd al het vee geregistreerd. Een deel van de winst in natura moest afgestaan worden. Wie varkens opfokte, moest dat op papier regelen, en moest bij de slacht een of meer varkens afstaan, afhankelijk van de "oogst". De varkens waren geregistreerd en kenbaar door oormerken, zodat vaststond welk dier gehouden kon worden en welke niet. Het vlees dat zelf gehouden kon worden, werd na het slachten afgestempeld. Een deel van het verbouwde graan moest na de oogst afgestaan worden. De oogst werd geregistreerd, evenals het op te eisen deel. De hele registratie en administratie was in handen van de PBH.

In zijn arbeid werd Aaldert Gruppen geassisteerd door enkele medewerkers. Deze controleurs liepen de boerderijen af, hielden ter plaatse de veeboekjes bij, zagen erop toe dat aan verplichtingen voldaan werd.....en werden zo de schrik van iedere boer. De controleurs van Plaatselijk Bureauhouder Aaldert Gruppen waren Johannes ("Jans") Mulder, Hendrik Thalén en Roelof Smit. Thuis werd Aaldert bijgestaan door een administratieve kracht. Aanvankelijk was dit Hendrik Metselaar, maar toen die (op voordracht van Aaldert Gruppen) administrateur werd bij het ziekenfonds MEVE, werd de administratie gevoerd door Femmie Achterveld. Aaldert zelf werd onder meer gecontroleerd door een plaatselijke adviescommissie, onder leiding van de boerenleider van de velden, Jan Kist, een NSB'er en later Landwachter. Organisatorisch stond Aaldert Gruppen in zijn functie onder een bureau in Assen, en werd contact met hem gehouden via Riëks Lubberts, een boer uit Zweeloo. Aaldert kon dus misschien wel proberen te sjoemelen, in het voordeel van de bevolking, maar de controle was zodanig, dat dit makkelijk op kon vallen.

Aalderts functie was al vóór de Duitse inval ingesteld. Het hele volk had er vóór en tijdens de oorlog baat bij dat de voedselvoorziening gereguleerd werd. Daarvoor waren plaatselijke controleurs nodig. Na de Duitse inval werden de taken van de Plaatselijke Bureauhouders uitgebreid, wat het voor velen steeds moeilijker maakte om in functie te kunnen blijven. Vooral de zaak van de Ausweisen lag gevoelig. Daarnaast

Aaldert Gruppen en zijn echtgenote. Na de oorlog werd hij wethouder van Hoogeveen.

werd de behoefte van de bevolking om de hand te lichten met de voorschriften groter en groter, doordat er steeds meer mensen kwamen die ondergedoken waren. Voor hen kregen ze geen bonnen. Ze moesten met illegaal verkregen bonnen, of met illegaal verkregen voedsel in leven gehouden worden. Aaldert heeft er over gedacht om zijn baan op te geven. Hij besprak dat met boeren uit zijn omgeving. Hij kreeg het emotioneel steeds moeilijker met zijn positie. Men drukt hem op het hart aan te blijven. Als hij terug zou treden, zou een NSB'er zijn plaats overnemen. In Nieuweroord was de Plaatselijk Bureauhouder al lid van de partij - en lid van groep Hollandscheveld - en dit had tot gevolg dat er daar vrij strak met de regels omgegaan werd. Er was een veelheid aan voorschriften opgesteld, waaraan zowel de boeren als de Plaatselijk Bureauhouder en zijn controleurs zich moesten houden. De interpretatie

en de praktische toepassing daarvan bood mogelijkheden om er zo nu en dan losjes mee om te springen. Maar het was vooral de fraude, waarmee het systeem ondergraven werd. Aaldert Gruppen en zijn controleurs waren uit hoofde van hun functie van allerlei fraude op de hoogte. Door het spel mee te spelen dienden ze de bevolking.

Er moet gezegd worden dat niet iedere controleur even strak (of losjes) met de regels omging, en dat dit niet altijd afhankelijk was van zijn baas, de bureauhouder. Verder moesten ze natuurlijk naar de Duitsers toe de schijn ophouden dat er goed gecontroleerd werd. Het kwam voor dat ze zélf gecontroleerd werden. Zo nu en dan kregen boeren de tip dat ze de dag erop gecontroleerd zouden worden, met een toezienend controleur van buitenaf erbij. Er werd dan bijvoorbeeld gezegd: *"We kunnen wel bij jou langskomen niet? Jij hebt toch alles in orde!"* De boer wist genoeg. Tegen de tijd dat ze kwamen was dat ook inderdaad zo. Ook als er geen controleur van buitenaf bij was kon het gebeuren dat men de boeren en boertjes vragen kregen als: *"Is het vertrouwd dat we bij je komen controleren?"* Er moesten namelijk steekproeven gedaan worden, om te zien of de boeren zich wel aan de voorschriften hielden. Dat overkwam bijvoorbeeld Hilligje Giethoorn, echtgenote van Albert Metselaar (geb. 1883) van de Schutswijk, toen die Jans Mulder aan de deur kreeg. Het was vertrouwd, en hij kon verder komen. De hokken werden nagezien en er was niets aan de hand. Als het niet vertrouwd was geweest, was hij de andere dag terug gekomen, en had men de kans om illegaal gefokt slachtvee te verstoppen.

En als er wel teveel vee was? Aan fraude kon meegewerkt worden door simpelweg de hokken van de beesten te mijden. Wat ze niet wisten konden ze ook niet doorgeven. Het veeboekje werd dan in de woonkamer onder het genot van een kop koffie ingevuld. In de periode dat er geslacht werd, en 's avonds de huisslachters stiekem de illegaal gefokte varkens onder handen namen, werden heel wat oogjes dichtgeknepen. Soms werd dit "zwarte" vlees "gewit", doordat de koffiedrinkende controleur zijn stempels even mee liet nemen naar het achterhuis of de kelder. Als namelijk geslacht was, kon het voorkomen dat de huisslachter meteen een illegaal gefokt varken bij het zelfde huisbezoek slachtte. Jans Mulder kwam controleren toen er geslacht was bij Albert Metselaar en Hilligje van de Schutswijk. De delen van het ene legaal geslachte varken werden netjes gestempeld, en het vlees was daarmee volkomen in orde. Vervolgens zei Jans Mulder: *"Hille, hej nog een koppie koffie veur mij?"* en zette zijn vleesstempels in de bijbehorende tas naast de buitendeur. Hilligje verwende Jans Mulder met koffie, en Albert stapte met de stempels naar achteren, om het illegaal geslachte varken ook even af te stempelen. Niemand die daarna nog kon zien dat er wat mis was geweest met dit vlees.

Men moest ook verplicht varkens fokken voor de Duitsers. De varkens waren gemerkt, zodat men precies wist welk varken voor de Duitsers was, en dus niet voor eigen gebruik geslacht mocht worden. Als een varken zijn oormerk "verloor" kon niet meer nagegaan worden welke het was. Zo gebeurde het zo nu en dan dat het slechtste varken in het hok onder het smoesje "oormerk losgetrokken" net toevallig dat voor de Duitsers was. Een andere truc om aan vlees te komen was door tijdens het slachten de kop van het varken eraf te halen, en ter hoogte van de nek een flinke rand weg te snijden, soms tot aan de voorpoten, die dan achteruit werd gelegd voor eigen gebruik. De controleurs wisten wel dat dit gebeurde. Jans Mulder zei bijvoorbeeld, onder de koffie bij Albert Metselaar van de Schutswijk, toen Albert terug kwam van het stempelen van het illegaal geslachte varken: *"Vien ie ok niet Albert, dat ze tegenwoordig geweldig rare varkenties mest? Ze hebt allemaole van die korte nekken!"* Zo werd met veel humor met de bijzondere situatie om gegaan.

Wie betrapt werd met een illegaal varken, en de controleurs zagen het niet door de vingers, kon rekenen op een boete en in beslag name van het varken. Dat overkwam Roelof Slot. Die woonde ten oosten van Albert Metselaar, aan het dwarsgatje tussen de Schutswijk en de Jufferswijk. Een groepje Landwachters nam het varken in beslag, en bracht het naar Hendrik Veld, die het van hen had gekocht. Wie namelijk nog recht had op een bepaalde hoeveelheid voedingsmiddelen, kon het varken alsnog kopen. Albert kende Hendrik Veld maar al te goed. Hij was getrouwd met Griet Fieten, een buurmeid van Albert van de Schutswijk. Officieel had Hendrik Veld recht op extra vlees, maar de boeren onder elkaar vonden het zeer ongepast als iemand een varkentje van de bezetter kocht, dat in beslag was genomen. Zoiets deed je niet.

Toen Albert met zijn halfbroers Albert en Hendrik vanuit de richting van Nieuwlande, na een dag hard werken in de turf, aan het Oostopgaande langs de woning van Hendrik Veld reden (Oostopgaande 104), zagen ze dat daar het varken werd afgeleverd. Albert had een sterk rechtvaardigheidsgevoel, en "Hij kun hum niet stil houden", zeiden zijn broers later. Hij ging een felle discussie aan met de Landwachters en veegde Hendrik Veld de mantel uit. Dat varken was van Roelof Slot. Als die hem verkopen wilde, was dat wat anders geweest, maar dat wilde Roelof niet. Dat varken was hem door de Landwachters afgestolen, en dan paste het niet dat Hendrik het beest van hen kocht. Zijn broers hebben Albert erbij weg getrokken en hem meegekregen naar huis. Ze waren blij dat het voor hen die dag goed afliep.

Bij de controle waren dus ook Landwachters betrokken, als er een 'zwart' varken werd gevonden. Ook veldwachter Seller had zijn taken hier en daar. Albert Metselaar had de pech dat hem in de eerste jaren van de oorlog een koe doodging. Achter zijn boerderij, nog achter het mestgat, een meter of zeven uit de achtermuur van het pand, werd een groot gat gegraven, van een meter of twee diep. Daarin moest de koe begraven worden. Er kwam een vilder uit Hoogeveen om de koe eerst te ontdoen van de huid. Deze moest ingeleverd worden. Veldwachter Seller zag er persoonlijk op toe dat de koe gevild werd, en vervolgens werd begraven. Zo kon het vlees dus ook niet illegaal als voedsel dienen.

Het boerderijtje van Albert Metselaar stond zo mooi afgelegen bij de bossen, dat daar geen goed toezicht op was. Dat was ook duidelijk voor Klaas Snippe, alias Klaos Slagter, alias Zwarte Klaos. Deze huisslachter stond bekend om zijn illegale slacht en handel in vlees. Hij is er diverse malen voor veroordeeld, en glipte nog vaker tussen de mazen van de wet door. Hij verkocht namelijk ook aan de veldwachters, dus die wilden liever niet dat hij gepakt werd. Ooit zat hij voor verhoor op het politiebureau in Hoogeveen, toen de agent even weg moest en de deur los liet staan. "*Die man had dat niet in de gaten*", zei Klaas, "*en ik kon zo weg*". Die man had dat waarschijnlijk heel goed in de gaten, en wilde hem bewust laten ontsnappen. Bekend was namelijk dat Klaas Snippe als hij gepakt werd alles opbiechtte, van begin tot eind, en zo ook alle namen noemde van mensen die wat van hem gekocht hadden, of waar hij zwart had geslacht. Het was dan ook niet vertrouwd om met Klaas in zee te gaan.

Klaas kwam op een dag bij Albert Metselaar, met het verhaal dat hij in de krant had gelezen dat Albert de pinkenweide bij het bos wilde verhuren. Albert wist van niks. Nou, dat had hij toch echt in de krant gezien. Albert wist niet hoe Klaas daar bij kwam. Klaas vroeg Albert om even mee naar buiten te gaan. Daar vertelde Klaas dat er natuurlijk nooit een advertentie was geweest, maar hij wilde dolgraag het stuk land bij het bos huren. Als hij daar nou eens vee zou kunnen weiden, voor zijn slachterij,

dan zou Albert ook regelmatig vlees van hem krijgen. Albert gaf aan niks te maken te willen hebben met wat voor zwart gedoe dan ook, en ook zelf nooit wat zwarts gedaan te hebben. Want als Klaas gepakt zou worden, zat Albert er ook in. En Klaas zou wel praten. Maar dat zei hij natuurlijk niet.

Klaas kon weer vertrekken. Albert had genoeg zwart vlees voor zijn kinderen en zijn onderduikers, maar hij wilde niet dat Klaas daar ook maar iets van wist. Wie met Klaas samenwerkte, zou op een gegeven moment daar flink de dupe van worden. Klaas kon niet zwijgen. Hij zong volop, als de nood aan de man kwam. Om die reden kwam ook een Doppenberg van Nieuwlande ooit voor niks aan zijn deur. Het was al laat op de avond, toen hij daar aankwam met een stel schapen. Er waren invallen geweest bij Berend Scholing, 'Zwarte Berend', en Derk Hoogeveen, allemaal zwarte slachters. Hij had die schapen van de Duitsers weten te redden. Of hij die niet bij Albert kon slachten. Nee, dat kon niet. Het hele zwarte circuit kon alleen bestaan bij vertrouwen. Wie elkaar niet vertrouwde, ging niet met iemand in zee. Albert vertrouwde Doppenberg niet, en speelde ook nu weer de onschuld. Zijn woning is de hele oorlog invalvrij geweest.

Met de graanoogst viel van alles te doen. Als daar van tevoren flink mee geschud werd, was een deel van de zaak al vóór het de dorsmachine bereikt had achterover gedrukt. Ook bij de dorsmachine zelf was de registratie niet altijd al te zuiver. Het "zwarte" meel werd "zwart" gemalen door de molenaars van Het Hoekje (Kier Bijl) en het Zuideropgaande (Dörk Eshuis). Doordat ze op wind maalden, en er geen brandstofverbruik te controleren viel, viel dit slecht te registreren. Werden ze beboet, wat ook gebeurde, dan werd de boete verdeeld over de "zwarte" klanten. Bij de rekening van het malen werd doodleuk een gulden of meer bijgeschreven met de woorden 'boete'. Geen boer die daar tegen protesteerde. Ze waren allemaal blij dat er nog gemalen kon worden, ook al was het "zwart". Zo ging het bij Kier, en zo ging het bij Dörk. Zo was er een "zwart" circuit ontstaan, waarvan Aaldert Gruppen op de hoogte was. Voor het functioneren van dit circuit was de hulp van hem en zijn controleurs broodnodig. Hulp in de vorm van negeren. En: hulp in de vorm van frauduleuze boekhoudingen.

Door de toevloed van onderduikers in de eerste helft van '43, zouden velen er bij gebaat zijn, als door het disfunctioneren van Aaldert Gruppens bureau de landbouwers en veehouders oncontroleerbaar werden. Nóg meer frauderen zou de functionarissen in gevaar brengen. Ze zouden van hogerhand door NSB'ers vervangen worden. Het zou namelijk al snel opvallen, aangezien ze op dat moment op de grenzen van hun mogelijkheden zaten. Verder zou ook in de gebieden van Plaatselijk Bureauhouders die zich wél aan de regels hielden, Nieuweroord bijvoorbeeld, meer speelruimte moeten komen. De bij een overval te verwachten buit aan Ausweisen zou veel onderduikers aan ogenschijnlijk geldige papieren kunnen helpen. De Plaatselijk Bureauhouders hielden namelijk bij aan wie ze een Ausweis hadden verstrekt. Als die boekhouding weg was, kon er volop vervalst worden. Bij huiszoekingen en razzia's konden ze dan "aantonen" dat ze vrijgesteld waren van tewerkstelling.

Aanvankelijk werd getracht het systeem van de Ausweisen te ondergraven door de mensen op te roepen geen Ausweis aan te vragen. Dit mislukte, ondanks alle energie die er door het verzet in werd gestoken om de bevolking duidelijk te maken dat aanvragen van ene Auswijs meewerken was aan een systeem dat de Duitsers overzicht en controle gaf. De bevolking koos blijkbaar voor veiligheid op de korte termijn.

Wie ook maar enige reden zag om vrijgesteld te worden, liet zich direct registreren en kreeg van de Plaatselijk Bureauhouder zijn papiertje. Het drong maar tot weinigen door dat die registratie ook tégen hen en hun omgeving gebruikt kon worden. Die registratie zou moeten verdwijnen.

DE KP VAN NIEUWLANDE

Hemke van der Zwaag

Arnold Douwes

Jan Wildschut

Johannes Post leiding gaf aan de KP die in de zomer van '43 vanuit Nieuwlande opeerde. Zo wordt het vaak voorgesteld. De praktijk was dat Arnold Douwes zijn eigen weg ging en het maar de vraag is wie leiding gaf aan wie. In de praktijk was de leidende rol ook nogal eens bij Arnold gelegd. Er werd wel samengewerkt met Jan Naber en Albert Rozeman uit Hoogeveen (Nico en Victor, NV), die enige maanden te Nieuwlande ondergedoken zaten, maar deze opereerden in de praktijk in deze periode als duo en deden niet mee aan de acties van de KP van Nieuwlande. Wie dat wel deden: Jan Wildschut (een ex-sergeant-vlieger van Soesterberg, die doorging voor de godsdienstonderwijzer Jan Slieders) en Arnold Douwes Dat was de vaste kern. Arnold was een tuinarchitect uit Laag-Keppel, zoon van de plaatselijke predikant, die aanvankelijk ondergedoken zat bij ds. Volger in Hollandscheveld.

Na een ontmoeting in de Hollandscheveldse pastorie hadden Arnold en Johannes elkaar gevonden. Hemke van der Zwaag, een boer van Geesbrug (daar viel zijn streek toen onder) was er in die periode ook al bij betrokken. Aanvankelijk had hij een bijrol, naast Arnold en Jan Wildschut. Hij zou de plaatselijke leiding overnemen toen Johannes zich in het landelijke KP-werk stortte. Maar toen was er eigenlijk al geen KP-Nieuwlande meer. Als Johannes Post al leiding had gegeven in het KP-werk aan Arnold Douwes. We zullen zo zien wie de actieve rol had. Men hield zich na het vertrek van Johannes Post meer bezig met de praktische zaken rondom de opvang van onderduikers. Hemke van der Zwaag ging een regionale rol krijgen toen de wapendroppings opgevangen moesten worden.

Deze KP sloeg zijn slag voor het eerst op de 23ste juni, een hete dag. Door het overrompelende effect werden heel wat gemoederen verhit. Arnold Douwes, Jan Wildschut en Hemke van der Zwaag gingen er op uit met een fietskaart en fietsten langs de Plaatselijk Bureauhouders van Sleen (14.45 uur), Zweeloo (15.15 uur), Ooster-

hesselen (15.30 uur) en Nieuweroord (17.00 uur), waar ze omstreeks genoemde tijden de hele administratie in beslag namen. In naoorlogse verslagen, onder meer aanwezig in het persoonlijk dossier van Jan Leijssenaar van Kerkenveld, vinden we dat Sleen 400, Nieuweroord 270 en Hollandscheveld 500 Ausweisen opleverde. Van Zweeloo en Oosterhesselen zijn de aantallen niet bekend. Uit het dagboek van Arnold Douwes lijkt het of het idee bij Johannes Post weg kwam, maar feitelijk was de primeur van dit soort overvallen het werk geweest van Rieks Zomer van Alteveer. Aangezien vooraf ook al overleg was geweest tussen diverse leiders van de LO, met als conclusie dat men gezamenlijk over zou gaan tot het doen van overvallen en het stichten van brand op vitale plaatsen, is het waarschijnlijk dat ook deze serie overvallen in dat overleg aan de orde is geweest. Van dat overleg weten we vanwege een gerechtelijk onderzoek naar de brand bij blikfabriek Drenthina. De brand en de achtergronden zijn uitgewerkt in een afzonderlijke studie.

We lezen in Arnold Douwes' dagboek: *"Eens vroeg hij (Johannes Post) aan mij, of ik er iets voor voelde om een bezoek te brengen aan enige bureauhouders, met het doel bij hen de Ausweisen weg te halen. Dat vond ik natuurlijk best en zo geschiedde het, dat Jan Wildschut, [een vroegere beroepsmilitair met verstand van vuurwapens], en ik op een mooie middag, Woensdag 23 Juni 1943, er op de fiets op uitgingen. We gingen naar Noord-Sleen, Zweeloo, Oosterhesselen en Nieuweroord. We namen de Ausweisen mee en andere dingen, zoals Fokvergunningen, Veeboekjes en stempels. Alles verliep vlot. Alleen sprong in Zweeloo een typiste door het openstaand raam en smeerde 'm. In Oosterhesselen moest ik de deur intrappen om toegang te krijgen. In Nieuweroord hadden we met een NSB bureauhouder te maken, doch last hadden we niet met hem.*

Na iedere overval gaven we de spullen af aan Van der Zwaag, en nog iemand, die ons ook de weg wezen naar de volgenden, en dan weer op een afgesproken punt ons ontmoetten. Met een lekke band kwamen we weer bij Post. Die avond was het feest in het bekende keukentje. Met ons allen zaten we de boel te sorteren. Post zat voor het fornuis en voerde dit met papieren. Dikke rookkolommen stegen uit de schoorsteen op. Johannes Post danste van vreugde, bij het zien van al deze papieren. Hij vond het geweldig, dat nu de hele administratie van 4 gemeenten in de war was gekomen. Alles werd zorgvuldig nagekeken, de Ausweisen en blanco-formulieren bewaard met nog enkele andere dingen, en de rest ging allemaal het fornuis in, dat zoveel papier maar heel langzaam verwerken kon. "Thea" zorgde voor koffie."

"Eens vroeg hij mij", schreef Arnold Douwes over Johannes Post. Zo kwam het KP-werk vanuit Nieuwlande op gang. Het roept de vraag op van wie het initiatief kwam om tot de overvallen te komen. Johannes Post. In de nacht van 2 op 3 juli brandde de blikfabriek te Hoogeveen af, voor zover het ging om het deel waarin de in beslaggenomen radio's waren opgeslagen. De Arrondissements-Rechtbank van Rotterdam verklaarde in een uitspraak van 31 december 1948, ten aanzien van de vraag hoe de brand in de blikfabriek gezien diende te worden, en wie de overvallers waren: *"dat uit de getuigenverklaringen van Mengers, Faber en Leijssenaar blijkt, dat zij drie van deze gemaskerde mannen zijn geweest en wijlen de zoon van ds. Gootjes in hun gezelschap was; dat het plan om deze brand te stichten tevoren met getuige Zandbergen besproken is, die volgens zijn eigen verklaring in oktober 1943 op een vergadering van de LO, waarin hij 'aan de top' zat, is gearresteerd en tenslotte naar Dachau gebracht, die tevoren ook reeds wist van plannen tot het in brand steken van het*

gebouw der WA te Hollandscheveld en het Arbeidsbureau te Hoogeveen, welke gewelddaden ook inderdaad zijn uitgevoerd.” Het afbranden van het WA-gebouw van Hollandscheveld was in de nacht van 25 op 26 juni, net na de ‘rondreis’ langs de diverse Plaatselijke Bureauhouders. Johannes Post functioneerde als plaatselijk leider van Nieuwlande en directe omgeving (de woningen die onder de kern van het dorp Nieuwlande vielen) binnen het District Hoogeveen van de LO, waarvan Arnold Zandbergen de Districtleider was. De conclusie kan dan ook zijn dat de ‘rondreis’ langs de Plaatselijke Bureauhouders een actie was, die was doorgesproken op een Districtsvergadering in Hoogeveen met Arnold Zandbergen en de andere plaatselijke leiders van de LO in dat District, net als diverse andere acties uit de zomer van 1943. Dat kan ook slecht anders, want de ‘overval’ op Aaldert Gruppen vond plaats in het territorium van plaatselijk LO-leider ds. Volger, waarmee Johannes Post nauw samenwerkte. Johannes Post vroeg Arnold om de overvallen van 23 juni 1943 uit te voeren en deed dat na goed overleg en daarmee ook onder goedkeuring van zowel Arnold Zandbergen als ds. Volger en andere plaatselijke leiders. Bij wie het oorspronkelijke idee vandaan is gekomen, dat zullen we nooit weten.

ZWEELOO EN DE NOODZAAK VAN DE OVERVALLEN

In het Nieuwsblad van het Noorden van 3 mei 1980 haalde Hemke van der Zwaag, alias ‘Arie de Boer’, herinneringen op aan de 23^e juni 1943 op. Hij vertelde: *“De Duitsers hadden een slimmigheidje uitgedokterd: bijna iedereen die dat wilde kon een papier halen dat hem vrij zou stellen van de arbeidsdienst in Duitsland. Maar een heleboel mannen vergaten dat ze door het afhalen van zo’n ‘Ausweis’ meteen geregistreerd stonden. Het was de Duitsers juist voor dezelfde arbeidsdienst er alles aan gelegen de bevolking op papier te krijgen. Gemeente-administraties waren namelijk veelal al spoorloos verdwenen.”* Dat klopte wel voor Oosterhesselen, maar bijvoorbeeld niet voor Hoogeveen, waar burgemeester Tjalma ‘gewoon’ alle mannen op papier had overgeleverd aan de Duitsers, zodat de medewerkers van het Duitsgezinde arbeidsbureau kon oproepen wie ze wilden. Hemke’s herinneringen:

“Het commando opereerde per fiets. Sleen was het eerst aan de beurt. Daarna volgde Zweeloo. Arie werd vooruit gestuurd om de plaats te verkennen. Niet duidelijk was waar de bureauhouder woonde. Ik besloot het maar te vragen bij de plaatselijke dominee. Hij gaf me de gevraagde informatie en vroeg toen wat ik van plan was. Ik vertelde hem dat we van plan waren de administratie weg te halen. Toen ik de deur uit ging zag ik hem naar de telefoon grijpen. Later bleek dat hij de marechausseekazerne belde. De vrouw van de commandant nam de hoorn op, maar kennelijk had ze door wat er aan de hand was, want ze wachtte lang genoeg met alarm slaan om ons de gelegenheid te geven de bureauhouder te overvallen. Het was de eerste keer dat ik door het oog van de naald kroop”. Na Zweeloo ging de tocht naar Oosterhesselen. Op de terugweg werd ook Nieuweroord ‘gezuiverd’. De buit was groot.” Zo slecht waren ze dus voorbereid, dat ze niet eens wisten waar ze zijn moesten.

Plaatselijk Bureauhouder te Sleen was Willem Lanning Rzn. te Noord-Sleen. Hij woonde in de boerderij Dorpsstraat 8. Plaatselijk Bureauhouder te Zweeloo was Rudolf Johan Lubbers, op het adres dat later werd hernummerd tot Hoofdstraat 26b te Zweeloo. Hij was landbouwer, volgens velen een uiterst betrouwbaar Nederlander, maar had toen Jan Truin uit Aalden weigerde rogge te vervoeren, daar wel mededeling van gedaan aan de Duitse instanties. Het gevolg was dan ook dat hij zich in februari 1946 moest verantwoorden voor het gerechtshof.

DE OVERVAL TE NIEUWEROORD, MIDDENRAAI 44

Ze waren er op voorbereid dat de Plaatselijk Bureauhouder van Nieuweroord moeilijkheden op zou kunnen leveren. Dit in tegenstelling tot de anderen, die blij waren dat de spullen weg waren. De NSB'er was in zijn voortuintje aan het schoffelen. Niets vermoedend ging hij na een praatje met hen naar binnen. Plotseling trok Jan zijn revolver. Arnold stak de steel van een pijp in zijn broekzak naar voren. *"In naam der Koningin! De Ausweisen, waar zijn ze?" "Alleen over mijn lijkt!"*, schreeuwde de NSB'er. Hij weigerde de spullen aan te wijzen. Arnold ging op zoek en vond wat ze wilden. Evenals op de andere plaatsen werd de telefoonlijn doorgesneden. De Plaatselijk Bureauhouder werd behoorlijk de wacht aangezegd. Hij stond te bibberen. Hij beloofde een signalement te geven dat nergens op sloeg. Ze verlieten zijn woning op de Middenraai bepakt en bezakt. Vier administraties en stapels Ausweisen brachten ze mee. Die ongebruikte Ausweisen zouden ingevuld worden op naam van onderduikers en valse identiteiten. De veeboekjes en fokvergunningen verdwenen in de kachel. Nergens was meer controle op. Het hele systeem van de Duitsers rondom arbeidsbureaus, tewerkstellingen en voedselvoorziening kon onderuit worden geschoffeld.

In het Politieblad werd de overval als volgt omschreven: *"Op 23-6-1943, te ongeveer 17 uur, vervoegden zich 2 onbekende mannen in het kantoor van de Plaatselijke Bureauhouder te Nieuweroord, gemeente Westerbork. Een dezer personen stelde zich onverstaanbaar aan de Bureauhouder voor, gaf hem een hand, trok tegelijkertijd een revolver en zei: "Handen omhoog of ik schiet". De tweede persoon nam vervolgens van een schrijftafel en uit een kast verschillende formulieren weg en wel: ongeveer 370 Ausweise, ongeveer 375 stamkaarten voor kunstmest en een groot aantal kaarten voor huisslachten. Alles werd geboren in een aktentas. De twee personen verdwenen vervolgens per rijwieltje in de richting Tiendeveen, gemeente Beilen. Signalement 1e persoon: 30 à 35 jaar, ongeveer 1,80 meter, bleke gelaatskleur, kleding: grijze gabardine regenjas en grijze pet. Signalement 2e persoon: 30 à 35 jaar, ongeveer 1,80 meter, gebruinde gelaatskleur, kleding: grijze gabardine regenjas en grijze pet."*

Er is een uitgebreid verslag bewaard gebleven, in de vorm van het rapport van de marechaussee, post Nieuweroord, van 24 juni 1943: *"Ondergetekenden, Derk Jan Stoel, opperwachtmeester, en Willem Siebring, wachtmeester, beiden behorende tot opgemelde post, hebben de eer U beleefd het navolgende te rapporteren: In de namiddag van de 23^e juni 1943, omstreeks 17.30 uur, keerden wij terug van dienst uit hoogeveen, alwaar door ons een persoon was gehoord in verband met een gepleegde houtdiefstal, U bekend. In het perceel M 41 te Nieuweroord, waar opgemelde post is ondergebracht, ontwaarden wij de ons bekende Egge Baarveld, Plaatselijke Bureauhouder, wonende te Nieuweroord, M 87a, gemeente Westerbork. Baarveld, die zenuwachtig en erg ontdaan was, deelde ons het navolgende mede:*

Heden, de 23^e juni 1943, omstreeks 17.00 uur, bevond ik mij op het kantoor, zich bevindende in mijn woning, staande te Nieuweroord M 87a, gemeente Westerbork. Ik bevond mij aldaar in het gezelschap van mijn assistente Aaltje Bremer, eveneens hier woonachtig. Op gemeld tijdstip werd de deur van het kantoor, van buitenaf in de gang, geopend en traden twee mij onbekende personen binnen. De eerste binnentredende stelde zich aan mij voor, doch welke naam hij noemde weet ik mij niet meer te herinneren. Hij gaf mij de hand en trok tegelijkertijd een revolver, daarbij het wapen op mij richtende. Bedoelde persoon zei tegen mij: 'Handen omhoog, zitten blijven en niet bewegen. Waar zijn de Ausweisen?'

Ik zei tegen die persoon dat ik niet wist waar of de Ausweisen zich bevonden en dat hij die zelf maar moest opzoeken. De andere persoon, die door eerstbedoelde man als zijn assistent werd voorgesteld, begon direct het kantoor af te zoeken en overal formulieren weg te nemen, welke betrekking hebben op de landbouw. Uit een in het kantoor staande kast nam hij de Ausweisen weg, bestemd voor de mensen welke in de landbouw werkzaam zijn. gemelde Ausweisen waren beschreven, op een enkele uitzondering na. Verder nam die persoon weg een groot aantal stamkaarten voor kunststoffen en een aantal huisslachtingsstaten varkens. Ik kan niet precies het juiste aantal van die voorwerpen opgeven, vermits ik zo gauw mogelijk naar jullie vertrokken ben.

Bedoelde voorwerpen werd door die persoon geborgen in een aktentas, terwijl eerstbedoelde persoon steeds het wapen op mij gericht hield. Hoewel ik geheel machteloos stond tegenover dit optreden, maakte ik mij hierover zeer woedend. Hierdoor kwam het dat ik mij nogal eens bewoog, waardoor de man, welke mij bedreigde, de opmerking tegen mij maakte: 'Je moet stil zitten blijven, anders speel je met je leven'. Ik zei tegen hem: 'Ik weet dat ik met mijn leven speel, doch schiet mij dan maar dood, schurk'.

Voordat beide personen het kantoor verlieten, zei eerstbedoelde persoon tegen mij: 'Je mag het eerste half uur niet buiten komen, want overl staan posten die op je schieten.' Hierop vertrokken bedoelde personen per rijtuig. Zij waren nauwelijks vertrokken, of ik schoof het zijraam van het kantoor open en riep mijn zoon Hendrik Baarveld, die naast mij woning op het land werkzaam was. Ik stuurde hem naar de Duitse militairen, gelegen te Nieuweroord bij de landbouwer Geerts. Verder voeg ik hieraan toe dat een van die personen tegen mij zei: "Jij hebt Nederland verraden en wij komen hier om het Vaderland te redden." Voor zover ik mij kan herinneren was het wapen waarmede meerbedoelde persoon mij dreigde een klein model cylinder revolver. Het signalement van de personen..... (hiervoor al vermeld).

Naar aanleiding van vorenstaande mededeling wilde ik, opperwachtmeester, onmiddellijk hiermede de groepscommandant der marechaussee te Westerbork, Beilen en Hoogeveen in kennis stellen. Het bleek echter dat de telefoon niet functioneerde, zodat geen interlokaal-automatische gesprekken gevoerd konden worden. De postcommandanten te Noordscheschut en Tiendeveen waren telefonisch te be-reiken, doch bevonden zich elders (Tiendeveen geen gehoor). Vermits een zoon van Baarveld met Duitse militairen de Noorderweg zou afzoeken en het niet onmogelijk geacht kon worden dat beide personen, verdacht van bedoelde overval, zich naar Hoogeveen zouden begeven, teneinde met de trein van plm. 18.00 uur in de richting Groningen te begeven, hebben wij, ambtenaren, vergezeld van Baarveld en Aaltje Bremer te Hoogeveen een onderzoek ingesteld.

Op het station van de Nederlandsche Spoorwegen stond de trein richting Groningen bij onze aankomst, circa 18.10 uur, reeds gereed. Hoewel door ons coupe voor coupe werd afgezocht gelukte het niet om enig spoor van die personen op te vangen. Aangenomen moet dan ook worden dat gemelde personen niet met bedoelde trein zijn vertrokken. Op het groepsbureau te Hoogeveen gelukte het mij telefonisch contact te krijgen met de groepscommandant der marechaussee te Westerbork. Bedoelde commandant werd door mij met een en ander in kennis gesteld. Vervolgens hebben wij het onderzoek voortgezet in de richting Linthorsthomankanaal. Vast is komen te staan dat de beide personen door de bossen te Tiendeveen zijn gevlucht. Een verder spoor van hen ontbrak."

De marechaussee nam ook de verklaring van Aaltje Bremder op: "Heden, de 23ste juni 1943, omstreeks 17.00 uur, bevond ik mij op het kantoor van de Plaatselijke Bureauhouder te Nieuweroord. Baarveld en ik bevonden ons samen op het kantoor. Omstreeks die tijd werd de deur van het kantoor geopend en traden twee mij onbekende personen binnen. De eerste persoon welke binnen trad, gaf Baarveld de hand en stelde zich aan hem voor. Ik meen dat hij de naam Heling of zoiets noemde. Ik zag dat die persoon met zijn rechterhand uit zijn kleding een revolver trok en deze op mijn patroon richtte. Verder hoorde ik dat de tweede binnentredende persoon als assistent werd voorgesteld. Ik hoorde dat de persoon welke met de revolver dreigde tegen Baarveld zei: 'Handen omhoog, zitten blijven en niet bewegen', althans woorden van gelijke strekking. Ik hoorde dat hij zei: 'Waar zijn de Ausweisen?' Baarveld wilde dat niet zeggen.

De andere persoon begon direct het kantoor af te zoeken. Overal nam hij formulieren weg. uit de kast staande in het kantoor, welke niet op slot zat, nam hij de zich aldaar bevindende Ausweisen weg, circa 270 stuks. Deze Ausweisen waren voor het grootste gedeelte beschreven en bestemd voor de mensen werkzaam in de landbouw. Verder nam hij weg circa 375 stamkaarten kunstmeststoffen en een groot aantal huis-slachtingsstaten varkens. Hij griste mij de formulieren onder de handen weg van de tafel. Alles werd door die tweede persoon geborgen in een aktentas. De persoon welke met de revolver dreigde zei tegen Baarveld: 'Je moet stil blijven, want je speelt met je leven.' Baarveld, die erg kwaad was, zei tegen hem: "Dat weet ik, doch schiet mij dan maar dood!" Toe de ene persoon het kantoor afzocht zei de ander: "Wij komen om het Vaderland te redden en doen het niet voor ons zelf." Toen de personen vertrokken zei de een nog tegen Baarveld: "Je mag het eerste half uur niet buiten komen want overal staan posten die op je schieten." Aldus de verklaring van Aaltje Bremer, geboren 22 juli 1923, assistente P.B.H. Ook Aaltje gaf de signalementen door. Verder werd een verklaring opgenomen van zoon Hendrik Baarveld, eveneens lid van de NSB:

"In de namiddag van de 23^e juni 1943, omstreeks 17.00 uur bevond ik mij op het land gelegen onmiddellijk naast onze woning te Nieuweroord, gemeente Westerbork. Ik zag uit de richting Nieuw-Balinge een tweetal personen naderen, gezeten op rijwielen. Zij waren gekleed in grijze overjassen, vermoedelijk regenjassen. Ik hoorde dat zij aan mijn moeder vroegen waar of het kantoor van mij vader, Egge Baarveld, was. Ik zag dat ze beiden het kantoor binnen gingen. Een ogenblik later zag ik, dat beide personen ons huis weer verlieten. Zij waren erg gehaast en zeiden onderling: "Gauw, gauw!" Ik dacht dat ze misschien met de trein moesten. Ze verdwenen over de Noorderweg in de richting van Tiendeveen. Weer een ogenblik later schoof mijn vader het raam op en riep mij. Deze deelde aan mij de overval mede. Ik begaf mij naar de Duitse militairen, gelegen ten huize van de landbouwer Geerts te Nieuweroord. Een tweetal militairen zijn toen met mij meegegaan, de Noorderweg op, doch van die personen was geen spoor meer te bekennen. Later hoorde ik dat bedoelde personen de Menakker zijn afgegaan en in de bossen naar het Linthorstthomkanaal zijn verdwenen."

Opperwachtmeester Stoel verklaarde nog: "...dat de woning van Egge Baarveld, geboren te Borger, de 9^e augustus 1894, van beroep Plaatselijke Bureauhouder-landbouwer, gehuwd, Nederlander, wonende te Nieuweroord M87a, gemeente Westerbork, staat aan de Middenraai, met het front in Noordelijke richting. Het kantoor bevindt zich aan de voorzijde, noordoostelijk, in de woning de deur in de voorgevel geeft

toegang tot een gang, waarin zich weer een deur bevindt leidende naar het kantoor. Het kantoor is een voormalige kamer, circa vierkant. In een kast, enige kisten en laden, worden de bescheiden bewaard betrekking hebbende op de landbouw enz. deze voorwerpen staan verspreid over het gehele vertrek. Volgens Baarveld zijn de vermiste voorwerpen daaruit, door de tweede onbekende persoon ontvreemd." Het is allemaal zo helder weergegeven, dat het als een film voor je ogen afspeelt, en het ook in de praktijk te filmen moet zijn.....

De woning en boerderij van Egge Baarveld, Middenraai 44. De gevel staat gericht op het westen, en niet op het noorden, zoals de marechaussee aangaf. In de grote schuur werden oefeningen van de WA gehouden, de Weer Afdeling, de knokploeg van de NSB. Het kantoor van de Plaatselijke Bureauhouder zat aan de linkerkant van het pand, achter de dichte ramen.

Egge Baarveld had ook een zoon Jan. De handel en wandel van Jan Baarveld werd beschreven tijdens zijn rechtszitting, opgenomen in de Provinciale Drentsche en Asser Courant van 22 november 1946. Jan Baarveld trad in augustus 1940 toe tot de NSB en ging enige tijd later naar Wit-Rusland, als Oostlandboer. *'Wat was eigenlijk de bedoeling van U'*, vroeg de rechter, toen zijn zaak op 21 november 1946 voorkwam. *'Ik wilde graag wat van Europa zien. Bovendien was ik NSB'er en er zijn zoveel leden van de beweging naar toe gegaan.'* *'Het resultaat van uw gaan naar Rusland was ondermeer dat de bevolking in Duitsland goede rantsoenen kreeg, terwijl wij hier hongerden. Heeft U de Russische boeren wel eens afgeranseld?'*, was de reactie van de president van de rechtbank. *"Neen, dat niet"*, zei Jan. Hij hield een dagboek bij van wat hij had meegemaakt als Oostlandboer. Daaruit bleek dat hij enige boeren 'goed' had afgeranseld, omdat ze niet hard genoeg wilden werken. *'U heeft er zeker spijt van dat U dat er in gezet hebt'*, zei de rechter. *'Ja mijnheer'*, verklaarde Jan.

De advocaat fiscaal merkte op dat hij er eigenlijk spijt van moest hebben dat hij mensen had afgeranseld. Verderop, op bladzijde 58 van zijn dagboek stond opnieuw dat

hij twee boeren afranselde, die te laat op het werk waren verschenen. Verder werden er lovende woorden over een Oberleutnant in het dagboek gevonden, dat was een goede man, en zijn werk was dat hij samen met Jan Baarveld het hooi van de Russische boeren kon afnemen. Soms weigerden de boeren wel eens, doch 'dan slaan wij ze met stokken en dan willen ze maar wat graag leveren', stond er in het dagboek. *"U is wel een hele held geweest"*, merkte de rechter cynisch op. *"Ze zeiden tegen mij, dat ik veel te slap optrad en daarom heb ik het zo in het dagboek gezet. En als er dan vreemden bij mij waren, die hoorden dat ik te vriendschappelijk met de Russen omging, dan liet ik ze mijn dagboek zien"*, was de verdediging van Jan.

Vervolgens las de president van de rechtbank de passage uit het dagboek voor, waardoor die ene dag voor Jan de mooiste dag van zijn leven was geworden. Jan Baarveld werd 's morgens al om 5.30 uur door een verwalter gewekt, met de mededeling dat er partisanen waren. Goed gewapend en met het geweer in de aanslag, een handgranaat in de laars, zo zochten ze het terrein af, in gezelschap van 12 polizisten. Ze kregen de partisanen in de gaten en hebben er op geschoten. Dat was volgens het dagboek de mooiste dag van Jan zijn leven. *"Dan is het vandaag zeker niet de mooiste dag van je leven"*, constateerde de president van de rechtbank nog eens cynisch. Jan was trots op de houding die hij ten opzichte van de Russen innam. Hij nam dan ook een Russische huishoudster mee naar Nederland, namelijk Maria Schastak. Maria legde enige verklaringen af, waaruit zou moeten blijken dat Jan in de tijd dat zij hem kende, goed voor de Russen was geweest.

De Advocaat-Fiscaal merkte op dat men vaak het feit dat iemand Oostlandboer is geweest wordt gebagatelliseerd. Ze hadden dan immers niks verkeerd gedaan. Maar uit het dagboek van Jan werd duidelijk dat hij een slavendrijver was geweest, die in een behoorlijke samenleving niet thuishoorde. Jan was arbeidscommandant geweest van een groep Joden, had jacht gemaakt op gevluchte dwangarbeiders, en werd in ons land lid van de Landwacht, nadat hij terug was gekeerd uit Wit-Rusland. De eis was 12 jaar gevangenisstraf met ontzetting uit de kiesrechten voor het leven. De zaak sudderde nog maanden door. In juni 1947 kreeg hij uiteindelijk vijf jaar gevangenisstraf opgelegd, met ontzetting uit de kiesrechten.

Vader Egge Baarveld werd in maart 1947 veroordeeld. Hij kreeg geen verdere internering opgelegd. Het voorarrest vanaf april 1945 was lang genoeg geweest. Wel werd f 8000,- verbeurd verklaard en werd hij ontzet uit de kiesrechten. De hoge boete wijst op veel geldelijk gewin bij zijn samenwerking met de Duitsers. Behalve het lidmaatschap van de NSB en het NAF werd hem kwalijk genomen dat hij de schuur beschikbaar had gesteld voor het houden van WA-oefeningen. Egge Baarveld werd geboren op 9 augustus 1894 te Drouwenersmond, als zoon van Jan Baarveld en van Harmke Schuiling. Hij was sinds 4 juni 1920 getrouwd met Geertje Lenters. Egge Baarveld was door familiebanden verwant aan Jan Post van Nieuwlande en de daar wonende Schuilings. Vandaar dat Evert Egge Post als tweede naam dezelfde droeg als die van de Plaatselijk Bureauhouder van Nieuweroord.

Na ontslag uit de gevangenis vestigde Egge Baarveld zich vanaf 4 december 1947 op het adres Veenmarke 7 te Geesbrug. Zijn zoon Jan werd per 9 juni 1953 bij hem ingeschreven. Beiden vertrokken per 9 juni 1959 naar een ander pand, Hoogeveense Vaart 168. Egge Baarveld overleed 3 april 1992 te Wolvega en werd bijgezet op de begraafplaats van Nieuweroord, waar zijn op 1 april 1953 overleden echtgenote ook rust. De ex-Oostlandboer Jan Baarveld ligt ook begraven te Nieuweroord. Hij

overleed op 7 april 1966. Zijn echtgenote was Willij M.C. Rijnsburger. Verder dan huishoudster is de Russische Maria Schastak niet gekomen. Jan Baarveld en Willij stonden vanaf 9 januari 1959 ingeschreven als bewoners van het pand Nieuweroord 161a. In de huidige situatie is dit Verlengde Hoogeveense Vaart 168. Daar overleed Jan. Willij hertrouwde met Lambert Beijering. Het Staatsblad van het Koninkrijk der Nederlanden van 1 januari 1968 meldde dat het Nederlandschap was verleend aan Maria Schastak, geboren te Leningrad, in de Sowjet Unie, op 17 juli 1906. Ze was op dat moment verpleeghulp te 's Gravenhage.

Plaatselijk Bureauhouder van Nieuweroord Egge Baarveld werkte samen met de controleurs Berend van der Haar van de Coevorderstraatweg, Chris Schonewille en Albert Bruinenberg. Deze controleurs maakten zich niet geliefd. Waar de controleurs van Aaldert Gruppen uit Hollandscheveld genegen waren om een oogje dicht te knijpen, waren die van Egge Baarveld heel precies. Onder Baarveld viel ook het noordelijke deel van de buitengebieden van de gemeente Hoogeveen. Uit herinnering vertelden ouderen over de Krakeelse Wijken en de wijken bij Noordscheschut, met de tussenliggende Coevorderstraatweg. Allemaal het terrein van Egge Baarveld.

Paul, de zoon van controleur Berend van der Haar, sprak ooit Jan Moes van de Wijde-wijk aan, met de vraag of hij ook bij de Binnenlandse Strijdkrachten mocht. Jan schrok ervan, want Paul wist blijkbaar dat Jan er ook bij was en gezien de positie en werkwijze van Pauls vader, werd Paul ook niet vertrouwd. Na enig overleg binnen de groep van Rieks Zomer werd aldus besloten: Paul van der Haar was vanaf dat moment toegelaten bij de BS. Zo wilden ze voorkomen dat Paul teleurgesteld zou zijn, en hij misschien Jan Moes zou verraden. Maar Paul zou nergens voor gevraagd worden. Pas ná de bevrijding zou hij een wapen krijgen. Aldus gebeurde. Paul kon tot ver na de oorlog vertellen over het verzet alsof hij er zelf bij was geweest, maar alles wat hij vertelde was hem na de bevrijding ter ore gekomen. Toen hij geïnterviewd werd, net als zovelen van de BS en de KP-Rieks die ik in de jaren '80-'90 gesproken heb, ging het gesprek steeds toe naar de vraag: wat heb je zelf gezien en zelf mensen horen zeggen. Paul vertelde onder vier ogen uiteindelijk doorlopend dat hij niets zelf gezien en niets zelf gehoord had, in de oorlogsjaren. Jan Moes noemde hem een voorbeeld van een 'meikever', iemand van het 'verzet' die er pas na de oorlog bij kwam, toen er geen verzet meer was. Feitelijk waren de bedoelingen van Paul van der Haar ongetwijfeld goed geweest. Maar door de rol van zijn vader, onder Egge Baarveld, was er voor hem geen vertrouwen om een rol te spelen bij de bevrijding.

DE OVERVAL TE HOLLANDSCHEVELD, ZUIDEROPGAANDE 99

Uit het dagboek van Arnold Douwes: "Om 2 uur 's nachts zei Post "nu moeten we Hollandscheveld ook nog even nemen". Zo gezegd, zo gedaan. Hij Post, Jan Wildschut en ik gingen op pad. Post ging ons voor over eenzame "wieken". Het verliep alles vlot. De bureauhouder werd uit zijn bed getrommeld, met de mededeling dat de Crisis Controledienst uit Assen aanwezig was. "Kijk", zei Jan Wildschut, "dit is mijn legitimatie" en hij liet zijn revolver zien. Met een flinke buit kwamen we om 3 uur terug. Vrouw Post zat nog steeds het fornuis te voederen. Op de weg naar huis had ik weer 'n leuke band."

Aaldert Gruppen, van het Zuideropgaande beheerde als Plaatselijk Bureauhouder het hele gebied van de Kerkenkavel tot en met Nieuw-Moscou en Elim. Zijn controleurs waren Johannes Mulder (alias 'Jans', wonend op de oostkant van het Zuideropgaande, op de kop van de Jan Kielswijk), Hendrik Thalen (wonend op de westkant van het Zuideropgaande, enkele huizen ten zuiden van de Carstensdijk) en Roelof

Smit (wonend op de Jan Slotswijk te Elim, als enige na de oorlog vervolgd). Al deze mensen hebben in twijfel gestaan of ze zouden stoppen met hun werk voor de PBH, inclusief Aaldert Gruppen zelf. Omdat zowel zichzelf als hun kennissen en burens vreesden dat dan NSB'ers hun werk over zouden nemen, die écht en stipt zouden controleren, zijn ze aan het werk gebleven. Overigens was er wel verschil in controleurs. Sjoemelen met de regels hebben ze allemaal bij tijd en wijle gedaan, de mensen van Aaldert Gruppen, maar Hendrik Thalen stond erom bekend dat hij zich het strakst aan de regels hield. Iedereen had er een hekel aan als Hendrik Thalen kwam controleren, vertelden diverse ouderen. Jans Mulder was altijd bijzonder welkom, vanwege zijn zeer ruime opvatting van de regels. Aaldert Gruppen zelf was de 23^e juni helemaal klaar voor de 'overval'.

Aaldert Gruppen had die avond voor zijn kinderen een veelzeggende boodschap. Als ze 's nachts wat bijzonders hoorden, moesten ze niet ongerust worden. Kortom: hij rekende erop dat er wat gebeuren zou. Hij speelde het spel mee, omwille van de goede zaak. Drie mannen fietsten in het holst van de nacht langs het Zuideropgaande. Johannes Post wees Arnold en Jan de weg. Johannes verschool zich bij het bereiken van Aalderts pand, opdat hij niet herkend zou worden. We zien hem bij de vijf overvallen van de 23e juni 1943 niet één keer in een actieve rol, enkel als gids, deze ene keer.

In de eerste uren van de 24ste juni, omstreeks 01.30 uur klopten Jan Wildschut en Arnold Douwes op de deur van Aaldert Gruppens woning. *"Wie is daar?"*, werd er gevraagd vanuit een bovenraam. *"Crisis-controledienst uit Assen"*, antwoordde Jan. *"We hebben gehoord dat er vanmiddag overvallen zijn gepleegd en nu komen we de boel even opnemen."* De deur werd opengedaan. *"In naam der Koningin! De Ausweisen, waar zijn ze?"* Aaldert leverde alles direct in, zoals de bedoeling was. Even later fietsten de 'overvallers' al weer naar huis. Aaldert Gruppen was blij dat de boel weg was. Weer een administratie ging de kachel in, nadat de bruikbare documenten eruit waren gehaald. Het verhaal van de overval werd zondermeer door de Duitsers geslikt. Aaldert heeft er verder geen last mee gehad. Sterker nog, door deze medewerking was het onomstotelijk waar dat hij een goede vaderlander was. Na de oorlog was hij jarenlang wethouder voor de CHU. Wel is hij direct na de bevrijding nog 'opgebracht' voor verhoor door de BS. *"Pakt z'oe noe ok al"*, was een reactie van Rieks Zomer, die hen langs het Zuideropgaande zag lopen. Door zijn ingrijpen werd Aaldert direct weer vrijgelaten. Hij had als goed vaderlander zich ingezet in moeilijke tijden.

In het Nieuwsblad van het Noorden van 3 mei 1980 vertelde Hemke van der Zwaag over de nazit na een lange overvalsdag: *"Thuis bij Post werd alles nagesnuffeld en vernietigd. Verrassingen waren er ook: onder degenen die een Ausweis hadden gehaald bevonden zich ook mannen die steeds met vuur tegen het gevaar ervan hadden gepredikt.....'s Avonds werd en passant ook nog Hollandscheveld overvallen. Bij deze laatste missie was ook Post zelf van de partij. Een detail: de ondergrondse had op dat moment nauwelijks de beschikking over wapens, maar het bleek dat een pijpsteel ook heel wat vrees in kan boezemen."* De andere missies werden dus zonder Johannes Post uitgevoerd en op de laatste missie van de dag was hij er enkel om de weg te wijzen. De rol van Johannes Post bij de KP in de periode dat hij te Nieuwlande woonde was al met al heel beperkt. Hij dacht mee. Hij legde via de LO-lijnen contact met de andere LO-groepen in het District Hoogeveen. Hij stond in deze onder leiding van Arnold Zandbergen. Hij was één van de brandstichters van het WA-gebouw oftewel het groepsgebouw van de NSB te Hollandscheveld en deed mee bij

de brandstichting van de boerderij van de NSB-leider te Pesse. De KP-rol van Johannes Post waarop de landelijke heldenstatus is gebaseerd was al met al vooral zijn rol in de landelijke leiding, na zijn vertrek uit Nieuwlande. Die ene 'overval' waarbij hij de weg wees, 'toneelspel' in Hollandscheveld bij Aaldert Gruppen, kunnen we niet zien als een serieuze overval. De man zat gewoon op zijn 'overvallers' te wachten.

Geen spannende achtervolgingen, als je dit allemaal zo doorleest. Alles ging gewoon op de fiets. Uit het dagboek van Arnold Douwes: *“Goede banden te hebben was beslist noodzakelijk, waarom ik, niet lang daarna, een keurige fiets met nieuwe banden heb “geleend” van een NSB-er, een zekeren B. uit Dedemsvaart. Ik kwam er om een pakje zaad te kopen (hij had een zaadhandel) en nam zijn fiets mee. Er zaten prima binnen- en buitenbanden op. De fiets onherkenbaar maken was een kleine moeite.”*

De vele al ingevulde Ausweisen c.q. vrijstellingen voor werken in Duitsland, leverden voor diverse bewoners in het gebied van een Plaatselijke Bureauhouder nogal wat problemen op. Ze zaten in de kachel, weg, opgebrand. Daarmee was hun vrijstelling weg. De Duitsers hadden geen overzicht meer, dat doel van het verzet was gehaald. Maar heel wat mannen moesten onderduiken, terwijl ze nu juist dachten dat ze iets hadden geregeld waardoor dat niet meer nodig was.

(Voor historisch onderzoek moet je eigenlijk volop noten onder je studie zetten. Dit is in dit geval niet mogelijk. Ik ben in de Jaren '80-'90 in gesprek geweest met diverse direct betrokkenen en kreeg de informatie waar ik om vroeg, maar men wilde dat alleen anoniem doen. Oorlog, daar praatte je niet meer over. Dat was de norm. En deze mensen deden dat wel. Vandaar. Keus was er voor mij niet. Het was óf zo werken óf niks horen. Mooi dat er nadien nog andere bronnen beschikbaar kwamen. Een en ander vulde elkaar goed aan. We vinden nogal wat informatie in de verslagen van de rechtszittingen van na de oorlog in delpher.nl, terwijl er van de overval op Baarveld een uitvoerig rapport van Baarveld zelf bewaard is in het archief van de gemeente Westerbork, no.1934. Diverse bronnen zijn ook genoemd in de tekst zelf. De uitspraak van de Arrondissements-Rechtbank te Rotterdam over de brand in de blikfabriek is toentertijd gestencild en een exemplaar ligt in het archief van de auteur dezès.)